

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
Pszichológia Doktori Iskola
Személyiség- és Egészségpszichológia Program

**Gyermekkori kapcsolatok, és kapcsolati élmények szerepe a
kriminalizálódás alakulásában állami gondoskodásban felnövekedett
férfiak körében**

Doktori (PhD) értekezés tézisei
Osváth Viola

Témavezető: Dr. Pohárnok Melinda

Pécs, 2016

Tartalom

BEVEZETÉS	3
ELSŐ VIZSGÁLAT (2006).....	5
KUTATÁSI KÉRDÉSEK.....	5
VIZSGÁLATI MINTA.....	5
VIZSGÁLATI MÓDSZEREK	5
AZ EREDMÉNYEK MEGVITATÁSA	6
MÁSODIK VIZSGÁLAT (2016)	10
KUTATÁSI KÉRDÉSEK, HIPOTÉZISEK.....	10
VIZSGÁLATI MINTA.....	11
VIZSGÁLATI MÓDSZEREK	11
EREDMÉNYEK MEGVITATÁSA	12
KONKLÚZIÓ.....	17
A KÉT VIZSGÁLAT LEGFONTOSABB EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE	17
KITEKINTÉS.....	18
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	20
EDDIG MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK.....	21

BEVEZETÉS

A disszertációban bemutatott kutatás alapkérdése az volt, hogy mely tényezők befolyásolják az állami gondoskodásban felnövekvő gyermeknek a társadalomba való beilleszkedését. Mint a deviánsfejlődés egyik legsúlyosabb, és legkörülírtabban definiálható formáját, a kriminalitást választottam vizsgálódásom tárgyául. A téma a kétezres évek elején fogalmazódott meg bennem, amikor még a mainál is kevesebb szakirodalmi adat szólt arról, hogy Magyarországon milyen kihívásokkal néznek szembe az állami gondoskodásban élők, és a velük foglalkozó szakemberek. Azóta szerencsére már egyre több kutatás jelent meg arról, hogy milyen speciális szükségletek jellemzik őket. Arra voltam kíváncsi, hogy vannak-e olyan tényezők, amelyek ha jelen vannak ennek a hátrányos helyzetű csoportnak az életében, akkor az segíti őket a szocializálódásban.

A vizsgálat célja annak a felmérése, hogy a gyermekkori jelentős kapcsolatok alakulása (kapcsolatok száma, minősége, azok stabilitása vagy gyakori megszakadása, a kötődési személyekkel kapcsolatos traumatikus élmények), szerepet játszhatnak-e a bűnözői életmód kialakulásában. A vizsgálat kiindulási pontja Bowlby (1980) kötődésemélete, és az a kijelentése, amely szerint a kötődés hiánya aszociális fejlődést eredményez, míg a gyakori megszakadása antiszocialitáshoz vezet. Az elmúlt évtizedek kutatási eredményei ugyan finomították Bowlby erős ok-okozati feltevéseit az antiszociális személyiségfejlődés kialakulásával kapcsolatban, de a tartós biztonságot nyújtó kapcsolatok protektív szerepe megkérdőjelezhetetlen maradt (Sroufe, Egeland, Carlson és Collins, 2005). Arra voltunk tehát kíváncsiak, hogy állami gondoskodásban felnövekedettek esetében a kapcsolatok alakulásának mely tényezői fejtenek ki ilyen protektív hatást.

A gyermekvédelmi törvényben az elmúlt években létrehozott változások biztosítják, hogy ma már Magyarországon is (a nyugati társadalmakhoz hasonlóan) nevelőszülőkhöz kerülnek elhelyezésre a 12 év alatti, családjukból kiemelt gyermekek. Ez fokozottan hangsúlyozza a nevelőszülők, és az őket segítők szerepét a gyermekek fejlődésében.

Az állami gondoskodásból kikerülő fiatalok nagy részének, felnövekedésük során számos nehézséggel kell megküzdeni. Nagykorúvá válva sokan a támogató felnőttektől, szolgáltatásoktól elszakadva, különösebb társadalmi-gazdasági segítség nélkül maradnak, holott azok jelentősen növelnék esélyeiket a tevékeny, önfenntartó felnőtté válásra. A különféle kutatási eredmények (Courtney, Dworsky, Ruth, Havlick, Bost, 2005; Metzger, 2006) azt mutatják, hogy az állami gondozásból „önálló létbe” kikerülő fiatalok körében jóval

gyakrabban fordul elő a hajléktalanság, a munkanélküliség, a nem kívánt terhesség, a különféle jogi ügyek, a szerekkel való visszaélés, sőt gyakran még az alapvető egészségügyi szolgáltatások igénybevételének hiánya is. Sokuk nem szerez érettségét, nem vesz részt felsőoktatásban és nem keres annyit, hogy eltartsa magát. Mi az egyik legsúlyosabb kimenetelt, a börtönbe kerülést helyeztük vizsgálatunk középpontjába, és azt, hogy hogyan lehetne az állami gondoskodásban élőket abban segíteni, hogy ne alakuljon ki náluk ilyen probléma.

Először 10 évvel ezelőtt végeztünk egy vizsgálatot, melynek eredményei további kérdéseket vetettek fel bennünk, illetve az azóta eltelt idő alatt a gyermekvédelemben bekövetkezett változások hatásaira is kíváncsiak voltunk, ezért 2016 tavaszán egy újabb vizsgálattal egészítettük ki kutatásunkat. A továbbiakban ezt a két vizsgálatot külön fogjuk bemutatni, majd összegezzük az eredményeket.

ELSŐ VIZSGÁLAT (2006)

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A kutatás alapkérdése az volt, hogy a gyermekkori jelentős kapcsolatok alakulása (azok mennyisége, minősége, tartóssága) befolyásolja-e az antiszociális, deviáns személyiségfejlődést, illetve vannak-e olyan, a felnőtt kötődési mintázatban megjelenő sajátosságok, amelyek specifikusak a büntetett előéletű vizsgálati személyekre?

- I. kutatási kérdés: Van-e összefüggés a gyermekkori kapcsolatok számának alakulása és a bűnözővé válás között?
- II. kutatási kérdés: Van-e védő szerepe a kapcsolatok tartósságának a bűnelkövetéssel szemben? A veszélyeztetett háttérű állami gondoskodásban felnövekvő, de büntetlen előéletű személyeknél mely kapcsolatok fennmaradása jellemző?
- III. kutatási kérdés: A gyermekkori kapcsolatok minősége, az azokkal kapcsolatos emlékek összefüggést mutatnak-e azzal, hogy valaki bűnelkövetővé válik?
- IV. kutatási kérdés: Van-e védő szerepe annak, ha a nagykorúvá válás idején segíti valaki a fiatal felnőttet az önálló élet megkezdésében, illetve a jelenkori kapcsolatokban van-e eltérés a büntetett és büntetlen csoport között?

VIZSGÁLATI MINTA

A vizsgálatban 161 -19 és 46 év közötti életkorú- férfi vett részt, akik közül 82 fő állami gondoskodásban nőtt fel. A résztvevő személyek 4 csoportba tartoztak: 42 fő éppen börtönbüntetését töltötte, és állami gondoskodásban élt gyermekkorában; 40 fő büntetlen előéletű, és állami gondoskodásban élt gyermekkorában; 39 fő éppen börtönbüntetését töltötte és a vér szerinti családjában nőtt fel; 40 fő büntetlen előéletű és a vér szerinti családjában nőtt fel.

VIZSGÁLATI MÓDSZEREK

A szociodemográfiai adatok után két szociális atomot töltöttek ki a résztvevők, melyeken a jelenre és a gyermekkorukra vonatkozóan tüntették fel azokat a személyeket, akik fontos szerepet játszottak az életükben (Pintér, 1992). A körök kitöltése után minden feltüntetett

személyről egy részletező kérdéssort töltöttünk ki, ahol az illető értékelhette a feltüntetett személlyel megélt kapcsolat minőségét 5 fokozatú Likert skálán, meghatározhatta a kapcsolat időtartamát, és pár szóban jellemezhetette a kapcsolatot.

Ezt követően a felnövekedés során átélt jelentős kapcsolatokkal összefüggésben megélt történésekre vonatkozó kérdések következtek. A kérdőívnek ez a része különböző a családban felnövekvők és a családjukból kiemelték számára, mivel az állami gondoskodásban felnövekvőknél a vérszerinti szülők mellett az esetleges nevelőszülőkkel, ill. patronáló szülőkkel megélt kapcsolatokra is rákérdeztünk. Minden esetben lehetőség volt a családdal kapcsolatos pozitív és negatív gyermekkori emlékek felidezésére.

Következő lépésben arra voltunk kíváncsiak, hogy a felnőtté válás küszöbén volt-e támasza az illetőnek, hiszen az állami gondoskodásból kikerülőknél ez egy különösen kritikus időszak.

AZ EREDMÉNYEK MEGVITATÁSA

Az *első kutatási kérdésünk* a kapcsolatrendszer összetettségére vonatkozott. Eredményeink szerint a börtönbüntetésüket töltő személyeknél extrém alacsony számú kapcsolat volt jellemző a gyermekkori szociális atomon, akár vérszerinti családban nőttek fel, akár állami gondoskodásban (lásd 1. táblázat).

1. táblázat: A gyermekkori szociális atomon feltüntetett személyek számában tapasztalható eltérések aszerint, hogy kettő vagy annál kevesebb ember szerepel-e rajta, khi-négyzet próbával mérve (** $p \leq 0.001$, ** $p \leq 0.01$, * $p \leq 0.05$)

	Börtönbüntetését töltő, állami gondoskodásban felnövekedett	Büntetlen állami gondoskodásban felnövekedett	Börtönbüntetését töltő, családban felnövekedett
Büntetlen állami gondoskodásban felnövekedett	0,006** $\chi^2=7,279$		
Börtönbüntetését töltő, családban felnövekedett	0,392 $\chi^2=0,730$	0,064 $\chi^2=3,424$	
Büntetlen családban felnövekedett	0,000*** $\chi^2=12,605$	0,330 $\chi^2=0,948$	0,006** $\chi^2=7,527$

Tekintve, hogy retrospektíven kellett a személyeknek nyilatkozniuk arról, ki játszott fontos szerepet gyermekkorukban az életükben, az érzelmi elhanyagolás merül fel azoknál a személyeknél, akik senkit, vagy csak egy-egy embert jelenítettek itt meg. Hasonló

eredményre jutottak Horowitz és munkatársai 2001-ben közölt vizsgálatukkal, amely az alacsony szülői gondoskodás és az antiszociális személyiségzavar között összefüggést mutatott ki.

A *második kutatási kérdésünk* az volt, hogy van-e védő szerepe a kapcsolatok tartósságának a bűnelkövetéssel szemben, és ha igen, akkor az állami gondoskodásban felnövekvő, de büntetlen előéletű személyeknél mely kapcsolatok fennmaradása jellemző. Eredményeink szerint a börtönbüntetésüket töltőknek kevesebb jelenkorig fennmaradó kapcsolata van, mint a büntetlen előéletűeknek ($\chi^2_{(1)} = 18,728$; $p \leq 0,001$). A kapcsolatok megszakadását csak az esetek kis részében magyarázhatjuk azzal, hogy börtönbe került az illető, tehát nem feltételezhetjük, hogy azért van kevesebb fennmaradó kapcsolat náluk, mert börtönbe kerültek. Inkább fordított irányú okságot feltételezhetünk a jelenség hátterében. A nemzetközi tapasztalatokhoz (Barth, 1990; Courtney, Piliavin, Grogan-Kaylor és Nesmith, 2001; Hook és Courtney, 2011) hasonlóan tehát azt mondhatjuk ki, hogy azok a fiatalok, akiknél nem alakul(nak) ki tartós, felnőttkorig fennálló kapcsolat(ok), mely(ek) támaszt jelent(het)nek, veszélyeztetettebbek a kriminális fejlődésre.

Amikor azt vizsgáltuk meg, hogy kik azok a személyek, akik ezt a tartósságot, támaszt biztosíthatják, azt találtuk, hogy a vérszerinti családban felnövekvőknél egyértelműen a szülők jelentek meg gyakrabban a büntetlen csoportban (anya: $\chi^2_{(1)} = 8,238$; $p = 0,004$, apa: $\chi^2_{(1)} = 5,718$; $p = 0,017$). Ugyanakkor az állami gondoskodásban felnövekvők esetében a nevelőkkel, nevelőszülőkkel kialakított tartós kapcsolatok jelentenek megtartó erőt (nevelő: $\chi^2_{(1)} = 4,415$; $p = 0,036$, nevelőszülő $\chi^2_{(1)} = 21,873$; $p \leq 0,001$), ami az alternatív kötődési figurák fontosságát mutatja. Jones és LaLiberte (2013), illetve Bamba és Haigh (2007) vizsgálatai is azt igazolták, hogy ha legalább egy felnőttel ki tudnak alakítani hosszú távú, stabil kapcsolatot, annak már védő szerepe van a családjukból kiemelt személyek fejlődésében.

Meglepő eredmény volt, hogy a felnőtt támasz mellett a kortársakkal fenntartott kapcsolat is a büntetlen előéletű csoportban volt gyakoribb, és ez az eredmény erősen szignifikáns ($\chi^2_{(1)} = 13,362$; $p \leq 0,001$). Ennek magyarázata lehet, hogy a büntetlen előéletűek képesebbek tartós, közeli barátságok létrehozására, ugyanakkor a büntettség ténye elsodorhat a nem deviáns társaktól. Forgatch és munkatársai (2009) is a kortársak szerepére hívták fel a figyelmet, ők azt emelték ki, hogy a deviáns kortársakkal fenntartott kapcsolat sodorhatja kriminalitás felé a

fiatalt, illetve hogy a viselkedészavarok megjelenése eltávolítja őket a nem deviáns kortársaktól.

Harmadik kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogy a gyermekkori kapcsolatok minősége, az azokkal kapcsolatos emlékek összefüggést mutatnak-e azzal, hogy valaki bűnelkövetővé válik.

Amikor azt vizsgáltuk, hogy az állami gondoskodásban felnövekvőknél a vér szerinti szülők negatívabb értékelést kapnak-e a börtönbüntetésüket töltő vizsgálati személyek esetén, nem találtunk lényeges eltérést, de megdöbbentő volt az az eredményünk, hogy náluk szignifikánsan gyakrabban jelenik meg a vérszerinti szülő a szociális atomon, mint a büntetlen előéletűek csoportjában ($\chi^2_{(1)} = 3,844; p = 0,049$). Ugyanakkor az állami gondoskodásban nevelkedetteknél jóval nagyobb arányban jelentek meg pozitívként a nevelőszülők a büntetlen csoportban, mint a büntetett csoportban (Fischer exact próbával $p \leq 0,001$). Ez alapján azt mondhatjuk, hogy a vér szerinti szülővel való kapcsolatnak úgy tűnik, hogy nincs, viszont a nevelőszülővel kialakított pozitív kapcsolatnak megtartó ereje van a szocializáció során. Eredményünk hasonló Schofield és Beek 2005-ös vizsgálatáéval, akik szintén azt találták, hogy ha sikerült kialakítani pozitív kötődést a nevelőszülővel, az segítette a problémák csökkenésében, de ha nem, az tovább súlyosbította a gyermekek helyzetét. Hasonló következtetésre jutott egy másik vizsgálat is, amely azt írta le, hogy a vérszerinti szülővel való kapcsolattartás nehezíti az alternatív kötődések kialakulását (Gauthier, Fortin és Jéliu, 2004).

Negyedik kutatási kérdésünk az volt, hogy van-e védő szerepe annak, ha a nagykorúvá válás idején segíti valaki a fiatal felnőttet az önálló élet megkezdésében, illetve arra voltunk kíváncsiak, ha igen, akkor kik ezek a személyek.

Azt találtuk, hogy a családjukban felnövekedett, büntetlen előéletű csoport tért el szignifikánsan a másik háromtól abban, hogy ők több esetben érezték úgy, hogy segítette őket valaki, amikor nagykorúvá váltak. Ugyanakkor az állami gondoskodásban felnövekvők közül is a büntetlenek éltek meg gyakrabban azt, hogy segítette őket valaki, amikor elkezdték a felnőtt életet.

1. táblázat: Annak összehasonlítása, hogy segítette-e az illetőt valaki, amikor nagykorúvá vált χ^2 próbával (** $p \leq 0.001$, ** $p \leq 0.01$, * $p \leq 0.05$)

	Börtönbüntetését töltő, állami gondoskodásban felnövekedett (BÁ)	Büntetlen állami gondoskodásban felnövekedett (NBÁ)	Börtönbüntetését töltő, családban felnövekedett (BCS)
Büntetlen állami gondoskodásban felnövekedett (NBÁ)	NBÁ p=0,866 $\chi^2_{(1)}=0,028^*$		
Börtönbüntetését töltő, családban felnövekedett (BCS)	p=0,157 $\chi^2_{(1)}=1,997$	p=0,217 $\chi^2_{(1)}=1,520$	
Büntetlen családban felnövekedett (NBCS)	NBCS p\leq0,001*** $\chi^2_{(1)}=14,525$	NBCS p\leq0,001*** $\chi^2_{(1)}=13,094$	NBCS p=0,014** $\chi^2_{(1)}=5,932$

Sikerült tehát azonosítanunk annak fontosságát, hogy a felnőtt életbe lépéskor a beilleszkedést segítő szerepe van annak, hogy van-e kire támaszkodnia a fiatalnak, ahogyan azt Aquilino (2006), Cushing, Samuels és Kerman, (2014) és sokan mások is leírták. Ugyanakkor meglepő eredményt kaptunk, amikor azt néztük meg, hogy kik voltak ezek a személyek, akik segítettek az „életkezdésüket”. A vérszerinti családban növekedetteknél a szülők megjelenése a büntetlen előéletűekre volt inkább jellemző, viszont a családjukból kiemelt csoportnál a börtönbüntetésüket töltők említették szignifikánsan gyakrabban, hogy a szüleikre támaszkodtak. Ez az eredmény első látásra meglepő, de egyrészt egybe vág a második kutatási kérdésnél kapott eredményeinkkel, és az ott említett irodalmakkal, hiszen ott is azt kaptuk, hogy az állami gondoskodásban élőknel a börtönbüntetésüket töltők tartották a kapcsolatot a vér szerinti szülőkkel. Másrészt, aki gyermekvédelemben dolgozik, előbb-utóbb megtapasztalja azt a jelenséget, hogy amikor a fiatalok elérik a nagykorúságuk idejét, akkor az esetek nagy százalékában megjelennek olyan vér szerinti szülők is, akik évek óta nem tartották a kapcsolatot a gyermekükkel, és a fiatalok ilyenkor boldogan költöznek oda hozzájuk. Sajnos ezeket a kapcsolatfelvételeket szinte kivétel nélkül az motiválja a szülők részéről, hogy a fiatalok ilyenkor elég jelentős pénzösszeghez jutnak életkezdési támogatás címen. Pár hónap múlva, amikor elfogyott ez a pénz, a fiatalok ismét érdektelenek lesznek a szülők számára, akkor viszont már nagyon sokszor nincs visszaútjuk a gyermekvédelmi ellátásba, hiszen nagykorúvá váltak, s így teljesen talajtalannul elkallódnak.

MÁSODIK VIZSGÁLAT (2016)

KUTATÁSI KÉRDÉSEK, HIPOTÉZISEK

A második vizsgálatban szeretnénk volna részletesebb képet kapni arról, hogy állami gondoskodásban felnövekedettek esetében mely tényezőknek lehet védő szerepe a kriminalitás kialakulásával szemben, így ebbe a vizsgálatba már csak olyan személyeket vontunk be, akik állami gondoskodásban nevelkedtek.

I. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a reziliencia, a gyermekkori emlékek, a traumatizáltság és a megküzdési stratégia tekintetében van-e eltérés a börtönviselt és a büntetlen előéletű csoport között.

1. hipotézis: Azt feltételeztük, hogy a börtönbüntetésüket töltő személyeknél a reziliencia mértéke alacsonyabb lesz.
2. hipotézis: Azt feltételeztük, hogy a büntetlen előéletű személyeknél magasabb mértékben jelenik meg a szülői, nevelői viselkedésre való visszaemlékezésben az érzelmi melegség, illetve a túlfeltés, míg a visszautasítottság érzése a börtönbüntetésüket töltőknél lesz magasabb.
3. hipotézis: Feltételezésünk szerint a börtönbüntetésüket töltők szignifikánsan több gyermekkori traumát éltek meg, mint a büntetlen előéletűek, akár az elutasítottság, akár a szexuális vagy fizikai bántalmazás tekintetében.
4. Nem fogalmazhatjuk hipotézisként meg, mivel ide vonatkozó irodalmi adatot nem találtunk, de kérdést fogalmaztunk meg arra nézve, hogy a megküzdési módok közül melyik lesz jellemzőbb a büntetlen előéletűekre. Tekintettel arra, hogy a tesztben szereplő problémaközpontú megküzdés valószínűleg jobban segíti a beilleszkedést (Lantos, 2015), ezért úgy gondoltuk, hogy ez lesz gyakoribb náluk.

II. Második kutatási kérdéscsoportunk arról szólt, hogy van-e különbség a börtönbüntetésüket töltő és büntetlen előéletű személyek által megélt életpályában, a vérszerinti családdal való kapcsolattartás tekintetében.

5. hipotézis: Azt feltételeztük, hogy a börtönbüntetésüket töltő személyek későbbi életkorban kerültek be az állami gondozásba, és gyakrabban volt jellemző náluk az, hogy hazagondozták őket.
6. hipotézis: Az előző hipotézishez kapcsolódva feltételeztük, hogy a büntetett előéletű személyeknél gyakrabban jelenik meg a vér szerinti szülő mind a gyermekkori, mind a jelenre vonatkozó szociális atomon.

- III. A következő kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogy mennyire van jelentősége a gondozóknak (nevelőszülő, nevelő), illetve más szociális kapcsolatoknak gyerekkorban és jelenben a két vizsgált csoportban.
7. hipotézis: Feltételeztük, hogy a büntetlen előéletű személyeket eltérő állami gondozási karrier jellemzi, ezen belül náluk feltételezhetően kevesebb gondozási hely váltás történt, mint a büntetetteknél, mivel a gondozási helyek váltása csak tovább súlyosbítja a problémás gyermekek beilleszkedési nehézségeit (Rubin és munkatársai, 2007)
 8. hipotézis: Feltételeztük, hogy a börtönbüntetésüket töltő személyek jellemzően kevesebb személyt fognak feltüntetni a gyermekkori szociális atomon.
 9. hipotézis: Az előző vizsgálatunk eredményei és a kötődés folyamatosságának fontosságából (Schofield és munkatársai, 2012) kiindulva azt feltételeztük, hogy börtönbüntetésüket töltő személyeknél a gyermekkori kapcsolatok ritkábban maradnak fenn felnőtt korukig, mint a büntetlen előéletűeknél.
 10. hipotézis: Feltételeztük, hogy a büntetlen előéletűeknél több nevelőszülő vagy nevelő fog megjelenni a szociális atomon, és ezek érzelmi melegséget is tartalmazó kapcsolatok lesznek, tehát magasabb értéket érnek el az EMBU érzelmi melegség dimenziójában.

VIZSGÁLATI MINTA

A vizsgálatban 120 fő 18 és 25 év közötti életkorú férfi vett részt, akik mindnyájan állami gondoskodásban éltek gyerekkorukban. A vizsgálati személyek két csoportra oszthatóak: 62 fő éppen börtönbüntetését töltötte; 58 fő büntetlen előéletű.

VIZSGÁLATI MÓDSZEREK

Mivel ebben a második vizsgálatban kíváncsiak voltunk arra is, hogy milyen pszichés folyamatok zajlanak az állami gondoskodás küszöbén élő fiatalokban, ezért ezeknek a mérésére kidolgozott módszereket is bevettünk a vizsgálati eszközök közé. Így a vizsgálat legelején a Connor-Davidson Reziliencia Kérdőív 10 itemes változatát (Járai, Vajda, Hargitai, Nagy, Csókási és Kiss, 2015), majd a széles körben használatos CISS 48 (Coping Inventory for Stressful Situations) megküzdési stílus kérdőívet (Perczel Forintos, Kiss és Ajtay, 2007) vettünk fel. Azért ezzel kezdtük a vizsgálatot, hogy a szociális atom felvétele kapcsán megjelenő emlékek, érzelmek ne befolyásolják ezek eredményeit. A két kérdőívet követte a szociális atom, majd az állami gondoskodásban töltött időről szóló kérdések. Csak ezek után

vettük fel a gyermek- és serdülőkorban megélt traumákra vonatkozó CATS (Child Abuse and Trauma Scale) kérdőívet (Sanders, Becker-Laussen, 1995), és a szülői nevelési stílusról szóló EMBU-S kérdőívet (Arrindel, Sanavio, Aguilar, Sica, Hatichristou, Eisemann, Recinos, Gaszner, Peter, Battagliese, Kállai, van der Ende, 1999).

EREDMÉNYEK MEGVITATÁSA

A második vizsgálat *első kutatási kérdéscsoportja* arra vonatkozott, hogy a reziliencia, a gyermekkori emlékek, a traumatizáltság és a megküzdési stratégia tekintetében van-e eltérés a börtönviselt és a büntetlen előéletű csoport között.

Első hipotézisünk, miszerint a börtönbüntetésüket töltő személyeknél a reziliencia mértéke alacsonyabb lesz, mint a büntetlen előéletű csoportban, nem igazolódott be ($t_{(118)} = 1,508$, $p = 0,134$). Ennek oka az lehet, hogy a kérdőív számos olyan tételt tartalmaz, melyek börtönben élő embereknek valószínűleg mást jelentenek, mint a hétköznapi életben. Ez látszott abból is, amilyen megjegyzésekkel kísérték a vizsgálati személyek a válaszaikat. Például arra a tételre, hogy „Erős emberként gondolok magamra”, sokan válaszolták, hogy minden nap edzenek. Annál a tételnél pedig, hogy „Képes vagyok arra, hogy alkalmazkodjak a változásokhoz” sokan válaszolták, hogy enélkül nem tudná túlélni a börtönt. Mindezek alapján tehát úgy tűnik, hogy a börtönbüntetésüket töltő személyek, mint speciális populáció esetében megkérdőjeleződik a reziliencia kérdőív használhatósága. Az volt a benyomásunk, mintha esetükben a reziliencia kérdőív azt mérné, hogy ehhez a speciális környezethez hogyan tudnak alkalmazkodni.

Második hipotézisünk az volt, hogy a büntetlen előéletű személyeknél magasabb mértékben jelenik meg a szülői, nevelői viselkedésre való visszaemlékezésben az érzelmi melegség, illetve a túlfeltés, míg a visszautasítottság érzése a börtönbüntetésüket töltőknél lesz magasabb. Ez a feltevésünk csak részben igazolódott, mert a túlfeltés skálán egyáltalán nem lett eltérés. Az érzelmi melegség skálán az anyák értékelésénél adtak szignifikánsan magasabb pontokat a büntetlen előéletűek ($t = -3,226$, $p = 0,002$), ami egybevág McCord (1979) anyai szeretet szerepéről szóló eredményeivel. Az, hogy az EMBU elutasítás alskáláján mind az anyák ($t = -3,063$, $p = 0,003$), mind az apák ($t = -3,255$, $p = 0,002$) a börtönbüntetésüket töltő személyeknél kaptak magasabb pontszámot, ugyanazt igazolja, amit

a korábbi vizsgálatok, melyek a szülői elhanyagolás, a tőlük kapott figyelem hiánya, és a bűnelkövetés közötti kapcsolatot bizonyították (Gorman-Smith, Tolan, Zelli, Huesmann, 1996; Thornberry, Huizinga, Loeber, 1995).

Harmadik hipotézisünk vizsgálatokor kapott eredményeink is ezt támasztják alá, amennyiben a családban megélt negatív atmoszféra értékei szintén a börtönbüntetésüket töltő személyeknél voltak magasabbak ($t_{(118)} = -4,160, p < 0,001$). De ha a gyermekkorban elszenvedett bántalmazások mértékét tekintjük, akkor is a börtönbüntetésüket töltő személyekre jellemzőek ezek, akár a fizikai bántalmazást, büntetést ($t_{(118)} = -4,164, p < 0,001$), akár a szexuális bántalmazást ($t = -2,122, p = 0,037$) nézzük. Ez az eredményünk ismét nem okozott nagy meglepetést, mert a korábbi vizsgálatok is azt igazolták, hogy bármilyen típusú bántalmazás növeli a bűnelkövetés valószínűségét (Shi és munkatársai, 2012; Smith és Thornberry, 1995; Zingraff, Leiter, Myers, és Johnson, 1993).

Negyedik felvetésünk is az elvárásainknak megfelelő eredményt hozta, amennyiben a problémaközpontú megküzdési stratégia inkább a büntetlen ($t_{(118)} = 2,170, p = 0,032$) míg az érzelemközpontú megküzdés pedig inkább a börtönbüntetésüket töltő ($t_{(118)} = -4,147, p < 0,001$) személyekre volt jellemző. Ha megnézzük részletesebben a két alsókategóriát, akkor azt látjuk, hogy a problémaközpontúba olyan tételek tartoznak (például: „A problémára összpontosítok, és végiggondolom, hogy hogyan oldanom meg”, „Azt teszem, amit a legjobbnak gondolok”, „Próbálok azonnal javítani a helyzeten”), melyek a Snyder (2001) féle modellben inkább a megközelítő stratégiába lennének sorolhatóak. Az érzelemközpontú megküzdéshez sorolt tételek pedig inkább az elkerülő stratégiára lehetnek jellemzőek (például: „A régi szép időkre gondolok”, „Aggódok amiatt, hogy nem tudok a problémával megküzdni”, „Leblokkolok, és nem tudom, mit tegyek”). A válaszok adódhatnak a börtönviseltek sajátos élethelyzetéből, azaz abból, hogy a börtönben sok tekintetben korlátozott a kontrolljuk a velük történő dolgok felett.

Ugyanakkor a válaszok a copingra, mint tartós, vonásjellegű tényezőre is utalhatnak, ekkor a problémaközpontúság, mint védőfaktor, megakadályozhatja a bűnelkövetésbe sodródást.

Második kutatási kérdéscsoportunk arról szólt, hogy van-e különbség a börtönbüntetésüket töltő és büntetlen előéletű személyek által megélt életpályában, a vérszerinti családdal való kapcsolattartás tekintetében. Itt több tényezőt is megvizsgáltunk, mert az előző vizsgálat, és a

legújabb irodalmak felvetései alapján úgy tűnt, hogy a mindennapi gyakorlatnak, és a „józan” pszichológiai gondolkodásnak ellentmondva, a büntetlen csoportnak lesz kevesebb kapcsolata velük.

Ötödik hipotézisünk arról szólt, hogy mikor került az illető állami gondoskodásba, és hogy utána hogyan alakult a szülőkkel való kapcsolattartás. Azt találtuk, hogy lényeges különbség abban volt, hogy a büntetlen csoportból szignifikánsan többen kerültek 4 éves koruk előtt állami gondoskodásba, mint a börtönbüntetésüket töltő társaik ($\chi^2_{(1)} = 7,087; p = 0,008$). Azért lehet fontos határkő ez a 4 éves kor, mert a kisgyermekkor a társas és a személyes azonosságtudat kialakulásának időszaka, ekkor kezd kialakulni az önszabályozás képessége, megjelenik a lelkiismeret és a büntudat, tehát az erkölcsi fejlődésnek ez egy fontos állomása. A szocializáció pedig identifikáció útján tud megvalósulni, tehát ebben a korban kiemelkedően fontos, hogy kik azok a személyek, akikkel azonosul a gyermek (Cole és Cole, 1998). Másik magyarázat lehet, hogy alternatív kötődési személyekkel (például tartósan gondozó nevelőszülővel) is rugalmasabban tud kialakítani új, biztonságos kapcsolatot egy fiatalabb, mint egy idősebb gyermek (Rutter, Moffit, Caspi, 2006).

Hipotézisünk második fele csak részben igazolódott, mert abban nem volt különbség a börtönbüntetésüket töltő és büntetlen előéletű csoportban, hogy tartották-e a kapcsolatot a vér szerinti családdal. Ennek hátterében az lehet, hogy a mai gyermekvédelemben ez szinte kötelező jellegű, tehát valamilyen formában szinte minden állami gondoskodásban élő gyermek tartja a kapcsolatot a vér szerinti családjával. Lényeges különbség volt azonban tekintetben, hogy a börtönbüntetésüket töltők közül többen voltak hazagondozva, mint a büntetlen társaik ($\chi^2_{(1)} = 9,807; p = 0,002$). Az is kiderült a válaszokból, hogy ezek a hazagondozások nem voltak elég körültekintően előkészítve.

Hatodik hipotézisünk vizsgálata meglepő eredményt hozott, amennyiben kiderült, hogy a jelen szociális atomon mind a büntetlen, mind a büntetett csoportban gyakrabban jelenítették meg a vér szerinti szülőket, mint a gyermekkorin. Az eltérés a börtönbüntetésüket töltők esetében jelentősebb, és náluk szignifikánsan gyakrabban jelenik meg a jelen szociális atomon a szülő, mint a büntetlen előéletű személyeknél ($\chi^2_{(1)} = 7,477; p = 0,006$). Ugyanakkor a további elemzések azt mutatták, hogy ezekkel a szülőkkel nem volt melegséget, biztonságot nyújtó kapcsolatuk gyermekkorukban, sőt az apák részéről inkább az elutasítás dominált az EMBU skálán ($t_{(15)} = -2,364, p = 0,032^*$). Palmer és Gough (2007) szintén az apák szerepét emelték

ki, bár náluk pont a másik két skála tért el a kriminális és nem kriminális csoport tekintetében. Az a tény, hogy a CATS kérdőív negatív atmoszféra skálája is szignifikánsan magasabb azoknál a büntetett előéletű személyeknél, akik a jelen szociális atomon feltüntették a vér szerinti szülőket, mint a büntetlen társaiknál, arra utal, hogy valószínűleg olyan kapcsolatok lehetnek ezek, amelyek gyermekkorban nem adtak biztosságot, nem lehetett támaszkodni rájuk, így nem is lett megtartó ereje ezeknek a kapcsolatoknak.

Harmadik kutatási kérdésünkben arra voltunk kíváncsiak, hogy az alternatív gondozók (nevelőszülő, nevelő) hogyan jelennek meg a büntetlen, illetve a börtönbüntetését töltő csoportnál, illetve más szociális kapcsolatoknak milyen jellegzetességei figyelhetők meg.

Hetedik hipotézisünket igazolták eredményeink, így azt láthatjuk, hogy a büntetlen csoportnak sokkal több esélye volt tartós kötődéseket kialakítani, mivel átlagosan majdnem kétszer olyan hosszú időt töltöttek egy-egy gondozási helyen, mint a börtönbüntetését töltő csoport tagjai ($t = 4,383$; $p < 0,001$). Az, hogy azok a személyek kerültek börtönbe, akik több gondozóhelyváltást éltek meg, egybecseng Conradi és munkatársai (2011) azon megállapításával, hogy a gondozóhelyváltás, az önvád és az elutasítottság érzés növelése által, illetve a szociális kapcsolatok megszakadása miatt leggyakrabban externalizáló tüneteket erősítenek fel a gyermekeknél, ami nehezíti a további szocializációjukat.

Nyolcadik hipotézisünk az volt, hogy a börtönbüntetésüket töltő személyek jellemzően kevesebb személyt fognak feltüntetni a gyermekkori szociális atomon, különös tekintettel az alternatív kötődési figuraként is felfogható felnőtt személyekre. Ez a hipotézisünk is igazolódott ($t_{(118)} = 2,120$; $p = 0,036$), tehát mi is igazolni tudtuk a gyermekkorban kialakított „társadalmi tőke” fontosságát a későbbi fejlődés szempontjából (Scholte, van Lieshout és Aken, 2001; Reilly, 2003).

Kilencedik hipotézisünk szintén beigazolódott, amennyiben a börtönbüntetését töltő csoport tagjainak szignifikánsan kevesebb kapcsolata maradt fenn a jelen korig ($t = 3,259$, $p = 0,002$). A folytonosság szerepének ismeretében (Biehal és munkatársai, 2010; Schofield és munkatársai, 2012) ez az eredmény nem volt meglepő. Arra is kíváncsiak voltunk azonban, hogy kik azok, akik a büntetlen személyeknél a folytonosságot adják, és azt találtuk, hogy szignifikáns eltérést csak a nevelőszülők, az édes testvérek és a barátok tekintetében látunk.

Az édes testvérekkel és barátokkal fenntartott hosszútávú kapcsolat, és az a tény, hogy a nevelt testvérek a büntetlen csoportban szerepelnek gyakrabban a szociális atomon, mind a kortárs kapcsolatok fontosságára hívja fel a figyelmet, amelyről állami gondoskodásban élőkről szóló szakirodalmi adatot nem találtunk. Az állami gondoskodásban élőkkel kapcsolatosan általában a kortárs kapcsolatok deficitjéről szólnak a szerzők, és nem azoknak a megtartó erejéről (Harden, 2004). Ugyanakkor Anna Freud (1951) a második világháború után végzett vizsgálatai rámutattak arra, hogy a szülei nélkül felnövő gyerekek számára kortársaik valódi biztonságot nyújtó támaszként szolgáltak, és felnőttkorig fenntartott kapcsolataik alakultak ki velük. Hasonló eredményeket hoznak a testvérkapcsolatok hatásait firtató vizsgálatok, amelyek szerint a jó minőségű testvérkapcsolat protektív szerepű lehet (Gass, Jenkins, Dunn, 2007).

A nevelőszülőkre vonatkozó eredmény már *a tizedik hipotézisünk* felé mutat. A büntetlen személyek szignifikánsan gyakrabban voltak nevelőszülőknél ($\chi^2_{(1)} = 42,539; p < 0,001$), és ezek a nevelőszülők gyakrabban is jelennek meg mind a gyermekkori, mind a jelenre vonatkozó szociális atomon. A kapcsolatok tartósságának vizsgálata is azt igazolta, hogy a büntetlen csoportnál marad fenn a nevelőszülővel a kapcsolat. Mindez arra utal, hogy a nevelőszülővel kialakított pozitív, tartós kapcsolatnak védő szerepe van a kriminalitással szemben, amely eredmény ugyanazt igazolja, amit Schofield és Beek 2005-ös vizsgálata is, illetve egybeesnek azokkal a statisztikákkal, melyek szerint a nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek kevesebb problémával küzdenek (Herczog, 2013; Papházi és Szikulai, 2008).

KONKLÚZIÓ

A két vizsgálat legfontosabb eredményeinek összegzése

Az első vizsgálat során az állami gondoskodásban felnövekedett személyek eredményeit összevetettük családban felnövekedett személyek által adott válaszokkal, így el tudtunk különíteni olyan tényezőket, amelyek az állami gondoskodásban felnövekvők jellegzetességei. Ezek a jellegzetességek megfeleltek a szakirodalmi adatoknak (Takayama, Bergman és Connel, 1994; Bruska 2008), mert arra utaltak, hogy az állami gondoskodásban felnövekedett emberek gyermekkorukban több traumatikus élményt éltek meg, kevesebb pozitív emlékük van a vér szerinti családjukról, illetve kapcsolatrendszerük is szegényesebb, mint a családban felnövekedett illesztett kontrollé. A második vizsgálatba már csak állami gondoskodásban felnövekedetteket vontunk be, mert arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen tényezők segíthetik ennek a veszélyeztetett csoportnak a beilleszkedését.

Mindkét vizsgálatunk egyértelműen azt mutatta, hogy a büntetlen előéletű személyek nagyobb szociális hálóról számolnak be gyermekkorukra vonatkozóan, illetve ami még fontosabb, hogy több olyan kapcsolatról tudnak beszámolni, amelyek a gyermekkor után is fennmaradtak, és megtartó erejűek lehetnek. Különösen fontos szerepe van a nevelőkkel/nevelőszülőkkel ápoló, érzelmi melegséget nyújtó kapcsolatnak. Ez az eredményünk egybeesik azokkal a nemzetközi kutatásokkal, melyek szintén a nevelőszülőkkel kialakított folytonos kapcsolat hatásait vizsgálták (Avery, 2010; Schofield és munkatársai 2012). Ugyanakkor a hosszútávú kortárs kapcsolatok is a büntetlen csoportban jelentek meg gyakrabban, akár édes tesvérrel, akár barátokkal, intézeti társakkal, vagy a nevelőszülőknél együtt nevelkedő gyermekekről volt szó.

Szintén mindkét vizsgálatunkban visszatérő eredmény, hogy a vér szerinti szülőkkel fenntartott kapcsolatnak hatása ellentmondásos. A várakozásainkkal szemben azt kaptuk, hogy a büntetett csoportban volt gyakoribb, hogy tartották a kapcsolatot a vérszerinti családjukkal. Ez az első hallásra meglepő eredmény az utóbbi években közölt vizsgálatok eredményeit igazolta, amelyek arra hívták fel a figyelmet, hogy számos nehézséget vet fel a vér szerinti szülőkkel való kapcsolattartás (Samuels, 2009; Taussig, Clyman és Landsverk, 2001). Mindkét vizsgálat azt mutatta, hogy azok a fiatalok kerülnek börtönbe, akiket túl későn emeltek ki a családjukból. Ennek oka az lehet, hogy ha egy család súlyosan veszélyeztető, esetleg bántalmazó, akkor minél tovább nevelkedik ott a gyermek, annál több traumát él meg, annál hosszabban hat rá a család negatív atmoszférája (lásd CATS teszt eredményei), ami pedig rontja a későbbi beilleszkedésének esélyeit (Harden, 2004). Ugyanakkor minél később

kerül állami gondoskodásba, annál kisebb az esélye arra, hogy biztonságos, tartós, érzelmi melegséget nyújtó kötődést alakítson ki az őt nevelő felnőttekkel.

A mi vizsgálatunk is igazolta, hogy a börtönbüntetését töltő csoport számottevően több traumát élt át gyermekkorában, mint a büntetlen társaik, ami szintén a szakirodalmi adatoknak megfelelő eredmény (Shi és munkatársai, 2012; Smith és Thornberry, 1995). Ezen egyrészt úgy tudunk segíteni, ha az alapellátásnak sikerül még a traumák megtörténte előtt közbelépni, és megakadályozni azokat, másrészt azonban mindenképpen felveti annak szükségességét, hogy az állami gondoskodásban élők támogatást kapjanak a traumák feldolgozásában rendszerbe kerülésüket követően.

Kitekintés

Eredményeink alapján több olyan következtetés vonható le, amely komoly feladatok elé állítja a gyermekvédelmi rendszerben dolgozókat, illetve a mindennapi gyakorlat átgondolását is magával vonhatja. Egyrészt felmerül annak a szükségessége, hogy kidolgozzunk módszereket arra, hogy hogyan tudjuk segíteni az állami gondoskodásban élő gyermekeknek a vér szerinti családjukkal való kapcsolattartását. A gyermeknek szüksége van a gyökerei megismerésére, és legtöbbször - főleg ha idősebb korban kerül be a gyermekvédelmi rendszerbe - igénye is tartani a kapcsolatot szüleivel, családjával, de arra is figyelniünk kell, hogy ez a kapcsolattartás ne hátráltassa a fejlődését, beilleszkedését. A kapcsolattartás során minden résztvevőben erős érzelmek keletkeznek (Bede és Illés, 2002), melyeknek sokszor még a megfogalmazására sincs lehetőségük. A vér szerinti szülő kritikaként élheti meg, hogy más neveli a gyermekét, különösen nehéz lehet azt látnia, ha a gyermeke kötődik egy másik felnőtthez, szereti őt. A nevelőszülőnek rosszul eshet, ha a gyermek az őt elhanyagoló, bántalmazó szülővel kedvesebb, mint vele, aki igyekszik minél jobban gondoskodni róla. A gyermekek nagyon sokszor lojalitáskonfliktusba keverednek, mivel a vér szerinti szülővel szembeni árulásnak élhetik meg, ha a nevelőszülőt szeretik. Ugyanakkor, ha törődést, odafigyelést kapnak, akkor elkezdnek kötődni hozzájuk.

Külföldön már vannak kezdeményezések olyan szervezetek létrehozására, amelyek kifejezetten a kapcsolattartást, illetve az új kötődések kialakítását segítik az állami gondoskodásban élők számára (Gauthier, Fortin és Jéliu, 2004). Nagyon fontos, hogy amellett, hogy a gyermekben segítünk feloldani a lojalitás konfliktust, arra is figyelniünk kell, hogy a nevelőszülőket/nevelőket és a vér szerinti szülőket is segítsük ebben a folyamatban.

Nagyon fontos rendszerként kezelni őket, és a rendszer minden tagját támogatni annak érdekében, hogy a gyermek egészséges fejlődését tudják elősegíteni.

Másik terület, amelynek fontosságára felhívja a figyelmet a kutatásunk, a kortárs kapcsolatok. Az általunk ismert, állami gondoskodásban élőkről szóló szakirodalmakban a kortárs kapcsolatok megtartó ereje nem kerül előtérbe. Eredményeink ugyanakkor arra utalnak, hogy időnként az „intézetis társak”, vagy „nevelt testvérek” egymás támaszai lehetnek, és ez komoly segítség számukra. Elengedhetetlen a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek számára az arra való felkészülés, hogy mennyire traumatizáltak a gondozásukra bízott gyermekek, és hogy hogyan tudja segíteni őket, mindenki a saját kompetenciája keretein belül az ezekkel való megküzdésben. Szintén fontos arra odafigyelni, hogy a gyermekeket, fiatalokat tanítsuk meg arra, hogy hogyan tudnak szembe nézni problémáikkal, megküzdési nehézségekkel, ahelyett hogy elmenekülnének, vagy önsajnálatba fordulnának.

Magyarországon már kidolgoztunk egy ma már több országban is működő módszertant, a *Kothencz-féle ÁGOTA Szenzitív Pedagógikoterápiás Módszert (KÁSZPEM)*, amelyet állami gondoskodásban élő gyermekekkel és a velük foglalkozó felnőttekkel lehet alkalmazni, és amelynek „alappillérei” közül több is rímel az eredményeinkre (Kothencz, Kothenczné Osváth, Balog, Pál, Balogh, 2009). Ugyanis az egyik ilyen alappillér az *Interperszonális kapcsolatok*, melynek része a vérszerinti családdal való viszony realizálása mellett az alternatív kötődések építése és az egészséges kortárs kapcsolatokhoz szükséges készségek kialakítása is. Külön alappillér foglalkozik a *Traumafeldolgozással*, ahol a serdülőkkel folytatott kliens csoportokban terápiás szintű munka folyik, a felnőttek számára pedig a problémás viselkedés hátterének, átérzésének képességét erősítik a szakemberek. A megküzdés segítésére két alappillérben is találunk gyakorlatokat, az *Önrendelkezés* és a *Teljesítményhez való viszony és jövőkép* is arról szól, hogy segítsük a fiatalokat egy reális énkép kialakításában, és felelősségvállalásra, döntésekre, önálló életre készítsük fel őket.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretném megköszönni korábbi témavezetőmnek, prof. Kézdi Baláznak, hogy segített a téma kiválasztásában és az első lépések megtételében, jelenlegi témavezetőmnek, Dr. Pohárnok Melindának, hogy támogatott, irányított, biztatott közös munkánk teljes ideje alatt. Köszönöm tanszékvezetőmnek prof. Kiss Enikő Csillának, hogy figyelemmel kísérte, és ötleteivel gazdagította a dolgozatot.

Köszönöm kollégáimnak, Dr. Lippai Lászlónak, Dr. Sarungi Emőkének, Dr. Fejes-Varga Hedvignek, Kuba Péternek és Hent Ceciliának az együtt gondolkodást, a kritikákat és az ötleteket, melyek tovább lendítettek, és új szempontokat nyitottak, amikor elakadtam.

A tesztek felvételéhez nyújtott segítségét köszönöm Csóti András bv. altábornagy, országos parancsnok, Tikász Sándor bv. dandártábornok, Balázs Péter bv. dandártábornok és Dr. Füzesi Viktor bv. ezredes uraknak, illetve azoknak a lelkes munkatársaiknak, akik segítettek és gördülékennyé tették a börtönökben a munkánkat, megkönnyítve ezzel az adatszerzésünket tíz évvel ezelőtt, és az idei évben is. Ugyanígy köszönöm a segítséget Bátorfi Zsolt és Szarka Attila uraknak, hogy lehetővé tették, hogy az SZGYF Aszódi Javítóintézetében fel tudjuk venni a kérdőíveket.

Köszönöm Kothencz Jánosnak és Perei Lillának, illetve a Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató és a Pest Megyei Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat dolgozóinak, hogy koordinálták, segítettek a náluk nevelkedő fiatalok kikérdezését. Kothencz Jánosnak és Balogh Zsoltnak külön köszönöm, hogy a munka minden fázisában segítettek biztatással, eszközökkel, melléállással.

A kérdőívek felvételében és az adatbevitelben az ÁGOTA (Állami Gondoskodásban Élő és Veszélyeztetett Fiatalok Támogatásáért) Alapítvány alábbi munkatársai vettek részt: Balogh Zsolt, Balog Mária, Baranyi Róbert, Jakus István, Kiripóczy Tímea, Klotz Attila, Kolláth Enikő, Major Klaudia, Molnár Tímea, Pál Hortenzia, Pálkó Krisztina, Rác Béla, Rittler Gabriella, Szekeres Judit. Hálás vagyok a barátságukért és lelkesedésükért, nagy élmény volt együttműködni velük. Az emlékek elemzéséért Csupor Évának, Dr. Fejes-Varga Hedvignek, Dr. Kiss Ajnának, Dr. Kiss-Szöke Annának és Obál Annabellának tartozom köszönettel.

Köszönöm mindazoknak a személyeknek, akik részt vettek a vizsgálatban, és betekintést engedtek életükbe, még ha ez nem is volt mindig könnyű számukra. Utoljára, de nem utolsó sorban köszönöm családomnak a sok biztatást, szeretetet és segítséget, amely nélkül nem tudtam volna végigvinni ezt a folyamatot. Szüleimnek, hogy időt biztosítottak számomra a munkához, gyemekeimnek a türelmet. Bátyámnak, hogy végig biztatott és hasznos tanácsokkal látott el.

EDDIG MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

1. Osváth, V. (1995). A hiperaktív gyermek és családja. SZOTE Gyermekpszichiátriai Osztály Tudományos Ülése, Szeged.
2. Osváth, V., Fedor, I., Jenei, Zs. (1995). Családszerkezeti vizsgálatok gyermekkori hyperkinetikus figyelemzavar betegségben. International Congress of the Hungarian Society for Pediatric Neurology, Neurosurgery, Child and Adolescent Psychiatry, Kecskemét.
3. Osváth, V. (1996): Játékdiagnosztika gyermekkori depresszióban. Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság XX. Jubileumi Tudományos Ülése, Szeged. 1996
4. Fedor, I., Szilágyi, B., Osváth, V. (1997). Video Home Training a gyermekkori kötődési zavarok kezelésében. Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság Kongresszusa, Debrecen.
5. Dombovári, E., Fedor, I., Osváth, V. (1998). Családi videotréning gyermekkori szociális funkciózavarban. Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság Kongresszusa, Szolnok.
6. Fedor I., Osváth, V., Dombovári, E. (1998). A családi kommunikáció fejlesztése video interakció elemzéssel. Magyar Gyermekorvosok Társasága Északkelet-Magyarországi Szakcsoportjának Tudományos Ülése, Miskolc.
7. Kothenczné Osváth, V., Dombovári, E.(2001). Állami gondoskodásban élő serdülőkkel végzett tréningek tapasztalatai. Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság Kongresszusa, Esztergom.
8. Dombovári, E., Kothenczné Osváth, V., Gulyás, M., Vetró, Á. (2002). Az elektív mutizmus terápiája a család aktív bevonásával. Pszichoterápia a gyógyításban Dél-Alföldi Regionális Konferencia, Szeged.
9. Kothenczné Osváth, V. (2002). Konfliktus kezelő tréningek tapasztalatai állami gondoskodásban élő serdülőkkel. Magyar pszichológiai Társaság Naggyűlése, Szeged.
10. Kothenczné Osváth, V., Dombovári, E., Kiss, E., Vetró, Á. (2002). Autogén tréning táborok tapasztalatai osztályos körülmények között. Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság XXVI. Tudományos Ülése, Szeged.

11. Dombovári, E., Kothenczné Osváth, V., Gulyás, M., Vetró, Á. (2002). A szelektív mutizmus komplex terápiája. Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság XXVI. Tudományos Ülése, Szeged.
12. Kothenczné Osváth, V., Kiss, E., Vetró, Á. (2003). Az öngyilkosság családi háttere depressziós gyermekeknél. Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság XXVII. Tudományos Ülése.
13. Kothenczné Osváth, V., Kiss, E., Vetró, Á. (2003). Az öngyilkossági gondolat illetve kísérlet háttere depressziós gyermekeknél. *Psychiatria Hungarica 18 (Suppl. 1)*. 25-26.
14. Baji, I., Kiss, E., Kothenczné Osváth, V., Mayer, L., Gádoros, J., Vetró, Á. (2003). A DSM IV diagnosztikai kurzusok során szerzett tapasztalatokról. Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság XXVII. Tudományos Ülése, Pécs.
15. Dombovári, E., Kothenczné Osváth, V., Benák, I., Ördögh, E., Vetró, Á. (2003). A viselkedészavar megjelenése a gyermekpszichiátriai gyakorlatban. Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság XXVII. Tudományos Ülése, Pécs.
16. Kothenczné Osváth, V., Kiss, E., Vetró, Á. (2004). Az öngyilkossági gondolat, ill. kísérlet háttere depressziós gyermekeknél. Magyar Pszichiátriai Társaság XI. Vándorgyűlése, Szeged.
17. Kothenczné Osváth, V., Kiss, E., Kapornai, K., Tamás, Zs., Vetró, Á. (2004). A család működése és az öngyilkosság előfordulása közötti összefüggés vizsgálata depressziós gyermekek esetében. A Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság Kongresszusa, Szombathely.
18. Kothenczné Osváth, V. (2006): Kiegészítő jellegzetességei az egészségügyben. VI. Ápolásmenedzsment Országos Konferencia, Szeged.
19. Liu, X.C., Gentzler, A.L., Tepper, P., Kiss, E., Osváth Kothenczné, V., Tamás, Zs., Vetró, Á., Kovacs, M. (2006): Clinical Features of Depressed Children and Adolescents With Various Forms of Suicidality. *Journal of Clinical Psychiatry (67)*9. 1442-1450.
20. Kothenczné Osváth, V., Kothencz, J. (2007): Családjukból kiemelt gyermekek vizsgálata kiscsoportos formában. A Magyar Gyermekneurológiai, Idegsebészeti, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Társaság XXXII. Kongresszusa, Eger.

21. Kothenczné Osváth, V. (2007): Kötődési zavarok, kötődési traumák gyermekkorban. *Gyermekgyógyászat* 58(3). 164-172.
22. Wigg K., Feng Y., Gomez L., Kiss E., Kapornai K., Zsuzsa T, Mayer L., Baji I., Daróczi G., Benak I., Osvath V.K., Dombovari E., Kaczvinszky E., Besnyo M., Gadoros J., King N., Szekely J., Kovacs M., Vetro A., Kennedy J.L., Barr C.L. (2009). Genome Scan in Sibling Pairs With Juvenile-Onset Mood Disorders: Evidence for Linkage to 13q and Xq. *American Journal of Medical Genetics Part B- Neuropsychiatric genetics* 150B(5). 638-646.
23. Gomez L, Wigg K, Feng Y, Kiss E, Kapornai K, Tamás Z, Mayer L, Baji I, Daróczi G, Benák I, Kothencné VO, Dombovári E, Kaczvinszk E, Besnyo M, Gáadoros J, King N, Székely J, Kovacs M, Vetró A, Kennedy JL, Barr CL. (2009): G72/G30 (DAOA) and juvenile-onset mood disorders. *American Journal of Medical Genetics Part B- Neuropsychiatric Genetics*. 105B(7). 1007-1012
24. Kothenczné Osváth, V. (2009): A kötődés In: Kothencz János, Kothenczné Osváth Viola, Balog Mária, Pál Melinda Balogh Zsolt: Róluk Értük II. Családból kiemelt gyermekek és fiatalok pedagógiája, ÁGOTA Alapítvány. 385-404. old.
25. Kothenczné Osváth, V. (2009): A gyermekvédelemről In: Kothencz János, Kothenczné Osváth Viola, Balog Mária, Pál Melinda Balogh Zsolt: Róluk Értük II. Családból kiemelt gyermekek és fiatalok pedagógiája, ÁGOTA Alapítvány, Szeged. 431-464. old.
26. Strauss, J.S., Freeman, N.L., Shaikh, S.A., Vetró, A., Kiss, E., Kapornai, K., Daróczi, G., Rímay, T., Kothencné Osávth, V., Dombovári, E., Kaczvinszk, E., Tamás, Zs., Baji, I., Besnyő, M., Gáadoros, J., DeLuca, V., George, C.J., Dempster, E., Barr, C.L., Kovacs, M., Kennedy, J.L. (2010). International Consortium for Childhood-Onset Mood Disorders: No association between oxytocin or prolactin gene variants and childhood-onset mood disorders. *Psychoneuroendocrinology*, 35(9). 1422-1428.
27. Feng, Y., Kapornai, K., Kiss, E., Tamás, Zs., Mayer, L., Baji, I., Daróczi, G., Benák, I., Kothencné Osváth, V., Dombovári, E., Kaczvinszky, E., Besnyo, M., Gáadoros, J., Székely, J., Kovacs, M., Vetró, A., Kennedy, J.L., Barr, C.L. (2010). Association of the GABRD gene and childhood-onset mood disorders. *Genes Brain and Behavior*, 9(6). 668-672

28. Kiss, Á. , Osváth, V., Barabás, K. (2012). Kisiskolás gyermekek műtéti szorongása. In: Barabás, K., Kapocsi, E., Pikó, B., Hamvai, Cs., Látos, M., Bóta, M., Vári-Kószó, M. (szerk.): XII. Magatartástudományi Napok: Programfüzet és absztraktok kivonata. JATEPress Kiadó, Szeged. 92-93.
29. Rottenberg, J., Yaroslavsky, I., Carney, R.M., Freedland, K.E., George, C.J., Baji, I., Dochnal, R., Gádoros, J., Halas, K., Kapornai, K., Kiss, E., Osváth, V., Varga, H., Vetró, A., Kovacs, M. (2014). The association between major depressive disorder in childhood and risk factors for cardiovascular disease in adolescence. *Psychosomatic Medicine*, 76(2). 122-127.
30. Osváth, V., Pohárnok, M. (2014). A gyermekkori kötődés védő szerepe az antiszociális viselkedés kialakulásával szemben, állami gondoskodásban és családban felnövő férfiak körében. In: Csepeli György , Benkő Zsuzsanna , Tarkó Klára , Lippai László Lajos (.). "Család - tükör" Konferencia: Előadás összefoglalók. Szeged. 20-21.
31. Osváth, V., Lippai, L., Pohárnok, M. (2016): Protective role of significant relationships in childhood against the appearance of criminal behaviour in male adults grown up in foster care. *Tavaszi Szél - Spring Wind 2016. Tanulmánykötet. IV. kötet: Pszichológia- és neveléstudomány, sporttudomány, szociológia- és multidiszciplináris társadalomtudomány, történelem- és politikatudomány. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2016., 94-102.*
32. Osváth, V. (2016): A gyermekkori fontos kapcsolatok és a felnőtt kötődés, mint védőfaktor a bűnöző életmód kialakulásával szemben. In.: Tarkó, K., Benkő, Zs. (szerk): "Az egészség nem egyetlen tett, hanem szokásaink összessége": Szemelvények egy multidiszciplináris egészségfejlesztő műhely munkáiból. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2016. p. 173.